

Eflâton'un Sofist Diyalogunun Eleştirel Düşünce Açısından Önemi ve Değeri

Yağmur Yıldırım*

Özet

Eleştirel düşünce bir bakıma, bir fikrin, bir yargının veya bir çıkarımın sorgulanmasını, irdeleyip değerlendirilmesini içeren bir düşünce biçimidir. Temel veya geleneksel mantık, zihni düşüncede yanılsız düşmekten korumayı amaçlamaktadır. Bilindiği gibi biz klasik Mantık 'ta kavramların doğru kullanımı ve tanımı, tashihi; yargıların nitelik- nicelik ve birbirleriyle olan ilişkileri; geçerli ve geçersiz çıkarım kalıplarını ve yollarını bilmenin eleştirel düşünceye büyük ölçüde alt yapı oluşturduğunu düşünmekteyiz.

Biz bu çalışmamızda Eflâton'un Sofist diyalogunu eleştirel düşünce açısından ele alıp inceleyecek ve bu açıdan önemi ve değerini ortaya koymaya çalışacağız. Diyalogu eleştirel açıdan ele alırken filozofun muhataba karşı sergilemiş olduğu yaklaşımını, onu konuşturma çabasını, yakaladığı açık veya tutarsızlıkları; bu tutarsızlıkları muhataplarına nasıl fark ettirdiğini, yerine göre onları kuşkuya nasıl sevk ettiğini, zaman zaman dogmatik düşüncelerden onları nasıl uyandırdığını işleyecek, diyalogun tartışma usul ve inceliklerine dikkat çekeceğiz.

Diyalogu eleştirel düşünce açısından incelerken, Eflâton'un tartışma sırasında muhatapların kullandığı kavramları ve tanımları irdeleme, yargılarını sorgulama, çıkarımlarını tartma, onlara Sokratik yöntemle fikir doğurtma ve tutarsızlıklarını gösterme çalışmamızın ağırlık noktasını oluşturacaktır.

Diyalog yöntemiyle felsefi sorunları tartışan Eflâton'un bu diyalogu hakkındaki incelememizin günümüzde felsefi etkinliklerde bulunmak isteyenlere, eleştirel bakış kazanmak isteyenlere bir yöntem oluşturması açısından önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Eflâton, Sofist, Tartışma, Taktik, Eleştiri, Yanılsız

* Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, gzt_yagmur@hotmail.com

The Importance and Value of Plato's Sophistic Dialogue in Terms of Critical Thought

Abstract

In a sense, critical thinking is a way of thinking that involves questioning, examining and evaluating an idea, a judgment or an inference. Fundamental or traditional logic aims to protect the mind from falling into fallacy in thought.

As is known, in classical Logic, we use the correct use of concepts, their definition and correction; quality-quantity of judgments and their relationships with each other; we think that knowing valid and invalid inference patterns and ways provides a great basis for critical thinking. In this study, we will examine Plato's Sophist dialogue from the perspective of critical thought and try to reveal its importance and value in this respect. critically examining the dialogue, we examine the philosopher's approach to the interlocutor, his efforts to make him talk, and any gaps or inconsistencies he detects; we will discuss how he made his interlocutors realize these inconsistencies, how he led them to doubt when necessary, how he woke them up from dogmatic thoughts from time to time, and we will draw attention to the discussion procedures and subtleties of the dialogue.

While examining the dialogue in terms of critical thinking, examining the concepts and definitions used by Plato's interlocutors during the discussion, questioning their judgments, weighing their inferences, getting them to come up with ideas with the Socratic method and showing their inconsistencies will constitute the focal point of our work.

We think that our examination of this dialogue of Plato, who discussed philosophical problems with the dialogue method, is important in terms of creating a method for those who want to engage in philosophical activities today and those who want to gain a critical perspective.

Keywords: Plato, Sophist, Discussion, Tactic, Criticism, False

Giriş

Yazıda, eleştirel düşüncenin tanımı, Eflâton'un düşünce dünyasındaki yeri, onun iki bin dört yüz yıl öncesinden bugüne kadar gelmeyi başaran eserlerinden biri olan **Sofist** diyaloguna yer verilmiştir. Eflâton'un söz konusu diyalogunda bahsi geçen sofistler üzerinde kısaca durmanın faydalı olacaktır. Söz konusu diyalogda muhatapların, filozofumuza nasıl mukabelede bulunduklarını, yapmış olduğu itirazlarını hatta yer yer inatlaşmalarını ve davranış biçimlerini de belirtmeye çalışacağız. Bunu yaparken Eflâton'un, kendisine takınılan tavırlar karşısında nasıl karşı hamlede bulunduğunu göstereceğiz. Bu hamleleri tanım, önerme, bilgi, yöntem, yanlışa düşme veya yanlışa işaret etme, vs. gibi pek çok konunun yanı sıra; tartışmaya soru sorarak başlama, muhataba konuyla ilgili açıklama yaparak onu rahatlatma ve güvenini kazanma, muhatabı konuşturmaya çalışma/onu konuşmaya teşvik etme/cesaretlendirme, önyargıdan uzak durarak tartışmayı yürütme, tartışma esnasında muhatabın kendi kendini tekrar etmesi ve çelişmesini anladığı anda tartışmaya son vermeyi teklif etme veya muhatabı nazikçe uyarma, gibi başlıklar altında işleyip, eleştirel düşünce açısından bunların önemi ve değerini belirlemeye çalışacağız. Son olarak da çalışmamızı, konumuzun bir genel değerlendirmesini içeren sonuç yazısı ile bitireceğiz.

Eleştirel Düşünme

Felsefede **eleştirel düşünce**, bir konu üzerinde akıl yürütme ve analiz yaparak değerlendirme süreçlerini takip eden bir düşünme biçimidir. Eleştirel düşünce biçimi, belli bir konu üzerinde yorum yapma, çıkarımda bulunma ve konunun nasıl açıklanması gerektiği gibi unsurlara yer vermektedir. Bu söz konusu unsurlar birbirine bağlı evrelerin vasıtasıyla bir olgu anlamlandırılmaya, eleştirilmeye ve değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Bahsedilen sürecin ilk aşaması olan analiz de belirlenen konu parçalara bölünerek daha anlaşılır kılınmaya çalışılır. Bu süreç akabinde konunun daha sağlam anlaşılması için genellikle içerisinde **sorular** barındırmaktadır. Tartışmada eleştirinin sağlam ve verimli olmasını sağlamak için soruların sistematik bir şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Soruların akabinde gelen yorumlama da ise analiz edilen konunun/ bilgilerin ne anlama geldiğini ve bize neler anlattığını çözümlemeyi içermektedir. Bu süreçlerin ardında üzerinde düşünülen konu hakkında

yorum ve analizin bir bileşimi olan akıl yürütme ya da bir çıkarım aşamasına gelinir. Burada da mevcut bilgilerden **öncül, sonuç** ilişkileri bakımından **mantıklı sonuçlar** çıkarılmaktadır.

Eflâtun

Eflâtun MÖ 427 yılında Atina’da dünyaya gözlerini açmış, bir Antik Yunan filozofudur. İslam kültür dünyası sınırları içerisinde ise Eflâtun lakabıyla tanınır. Onun soyağacı çok önemli siyasetçilere dayanır. O, aristokrat bir aileye sahiptir. Filozofun anne- babası o dönemin son derece varlıklı insanlarından, bundan dolayı zorunlu olarak elit bir eğitim tarzı içerisinde yetişmiştir. Eflâtun’un aldığı eğitimden kaynaklı küçük yaşlardan itibaren özellikle edebiyat ve sanata büyük ilgi duymuştur. Hocası Sokrates ile tanıştıktan sonra felsefeye ilgi duymuştur. Onun ‘felsefi söyleminin ‘oluşmasının başlangıcı olarak çok sevdiği hocası Sokrates’ in idam edilmesini gösterebiliriz.

Eflâtun, Yunan felsefesinin asıl kurucusu sayılmaktadır. Diyalog şeklinde ifade ettiği düşünceleri iç içe geçmiş bir şekilde ahlâk, siyaset, epistemoloji ve ontoloji temalarını satır aralarında barındırmaktadır. Eflâtun ‘un felsefesinin temelinde eidos teorisi ya da bir diğer ifade ile idealar teorisi, ruh algısı, ruh ile şehir arasındaki bağlantılar bulunmaktadır. Bunların her biri ahlaki-siyasi reform gerekliliği içerisinde yer almaktadır. Biz onun temelde savunduğu bu görüşleri günümüze kadar gelen Devlet diyalogunda görmekteyiz. Eserde anlatılmak istenen söz konusu reform Devlet diyalogunda anlatılmakta olan ünlü ütopya bağlamında formüle edilmektedir (A. Brancacci, Ed: Umberto Eco, çev: Leyla Tonguç 2017: 395).

Eflâtun, hocası Sokrates’ in düşüncelerini önemser ve ona saygı duyardı. Bu cümlemizin doğruluğunu onun kaleme aldığı eserlerinde görmekteyiz. Zira Eflâtun söz konusu diyaloglarda hocasının görüşlerini devam ettirmiş ve oluşturduğu felsefi sistemin temellendirilmesi ile **Sokratik yöntemi** inşa etmiştir.

Onun; **Sofist, Gorgias, Protagoras, Timaios, Kratylos** ve diğerlerinde olduğu gibi çeşitli konuları veya kavramları kendisine bir ders bilerek Sokratik bir tutumla- **diyalektik yöntem**- hocası Sokrates’i konuşturarak düşüncelerini günümüze kadar ulaştırmayı başarmıştır. Eleştirel düşünme açısından ele alacağımız **Sofist** diyalogunda yer alan

Sofistlerin kim olduğu ve **Sofist** adlı diyalogun öncelikle kısa bir tanıtımını yapmakta konunun anlaşılabilirliği açısından fayda görmekteyiz.

Sofist ve Sofist Diyalogu Üzerine

Sofistler, çeşitli konularda uzmanlık eğitimi veren, şehir şehir dolaşan gezici öğretmenlerdir. Onlar becerilerini yaymak için ücret talep ettiklerinden, en geniş anlamıyla felsefeden çok daha yaygın bir alanda eğitim ve hizmet vermeleri olmasaydı, ilk profesyonel filozoflar olarak adlandırılabilirlerdi. Dönemin Atina toplumundaki rolleri günümüzle karşılaştırıldığında onlar modern öğretmenler, danışmanlar, avukatlar, halkla ilişkiler uzmanları ve medya kişilikleri olarak toplumda yer alıp hizmet vermekteydiler (A, Kenny 2006: 29).

Sofistlerin belli bir ikametgâh alanları olmadığı ve gezgin- gezici öğretmen olarak öğrencilerine ders verdikleri bilinmektedir. Onların yazmış olduğu eserler günümüze kadar gelmeyi başaramamıştır.¹ Onlar hakkında bugün sahip olduğumuz bilgilerin pek çoğunu Eflâton'un; **Protagoras**, **Gorgias**, **Devlet**, **Phaidros** ve **Sofist** diyaloglarından tanımaktayız. Ayrıca Eflâton'dan sonra Ksenophon, Aristoteles, Sextus Empiricus, Diogenes Laertius gibi yazarların eserlerinde Sofistlerden yapmış oldukları alıntılar sayesinde bilgi sahibi olmaktayız. Sofistlerin düşünce dünyasına kazandırdıkları önemli gelişmeler olmuştur. Bunlara kısaca değinmek istiyoruz.

Sofistler, Antik Yunan düşünürlerinden farklı olarak dikkatlerinin evrenden ziyade insana çevirmişlerdir. Bir diğer ifade ile onlar, makro kozmostan mikro kozmosa çevirmişler ve insanı, düşünce dünyasının merkezine almışlardır. Böylece toplumdaki insanın kaygılarını, insanın ihtiyaçlarını anlamaya ve anlatmaya amaç edinmişlerdir. Dolayısıyla toplum oluşturmayı başarabilen insanın doğal bir süreç olarak yarattığı kurum ve değerleri oluşturan terimleri açıklama yoluna gitmişlerdir (A. Arslan 2006: 76).

Sofistler, dilin ontolojik alanında etkili çalışmalar yaparak bu alanın özerklik kazanmasını sağlamışlardır. Onlar sistemli dil analiz çalışmaları yaparak Retorik sanatını, eleştiri, siyasi düşünce ve ahlaki değerlendirmelerde kullanarak bu sanatın gelişiminde önemli rol oynamışlardır.

¹ Protagoras'tan sonra ünlü bir Sofist olan Gorgias'ın yazmış olduğu geniş metinler günümüze kadar gelmeyi başarmıştır, fakat onlarda felsefe dışı yazılardır.

Sofist diyalogunda diğer diyaloglarda olduğu gibi karşımıza çıkan bir Sokrates yoktur. Bu diyalogda tartışmayı yürüten ve yöneten Elea'dan gelen yabancı olan bir kimsedir. Eflâton'un, fikir babası olarak gördüğü Parmenides'in öğrencisi olduğu belirtilen ve Yabancı olarak çağrılan kişi diyalogumuzda baş kahraman/konuşmacı olarak görülmektedir. Yabancı'nın, pek çok kişi arasında konuşmacı olarak seçtiği genç biri olan ve tartışmanın rahat yürümesi ve yönetilmesi için "kolay yönetilebilen" diye nitelendirilen bir diğer konuşmacı Theaitetos' tur. Diyalogda oluşturulan oturumda Sokrates ve Yabancı'yı getiren Theodoros 'tan başka Sokrates'in genç bir adaşı daha vardır, ama o söze diyalog boyunca hiç karışmaz ve sadece tartışmayı dinlemede kalmaktadır.

Sofist diyalogu Eflâton'un geç dönem diyaloglarından. Bu yüzden bu diyalogda Sokrates'in pek etkisini görmemekteyiz. Diyalogun asıl amacı Eflâton'un üç uzman tipinden biri olarak adlandırdığı sofist tanımlama yoluna gitmesidir.

İncelediğimiz diyalogda Sokratik konuşma yöntemine rastlamak bizi hiç şaşırtmamaktadır. Diyalogda Yabancı'nın muhatabına soru ve cevaplı sorgulama şekli Sokrates'in maieutique/doğurtma yöntemidir.

Sofist diyalogunun araştırma yöntemi (logon methodon) Eflâton'un bilimsel tartışma sanatı – diyalektik- anlayışının tipik örneklerinden sadece biridir (Eflâton. Çev: Ömer Naci Soykan 2021: 16). Ancak birkaç önemli hususu belirtmeliyiz ki Eflâton'un bu eserde kullandığı diyalektik yöntem diğer diyaloglara oranlara daha dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra bir diğer dikkat çeken husus da filozofun tanım yaparken cins- tür ve ayırım noktasında mantıksal tahlilleri kusursuz bir biçimde kullanmasıdır. Diyalogdaki Elealı Yabancı karakterinin Sokrates'e benzer şekilde sorular sorup hakikati bulma yoluna gitmesi de onu diğer diyaloglardan farklı kılmamaktadır.

Diyalektik

Diyalektik düşünme biçimi, Yunanca tartışma sanatı anlamına gelen dialektike 'tekhne'den türeyen bir terim olarak genelde akıl yürütme yoluyla araştırma ve doğrulara ulaşma yöntemini ifade etmektedir. (Emiroğlu ve Altunya 2018: 92)

Parmenides ile Elealı Zenon, mantık alanıyla ilgilenen ilk düşünürlerdir. Zenon, hocası Parmenides'in savlarını, koşullu çatışkılarını (antinomiler) desteklemek için pek çok paradoks ortaya atar. "Zenon, bu paradoksları geliştirirken, farkında olmadan, doğru kabul edilen bir önermenin

olumsuzunun saçma bir sonuca yol açacağını gösterdiği gibi, mantıkta dolaylı kanıtlama adını verdiğimiz bir kanıtlama türünü de geliştirmiş oluyordu (D. Özlem 2011: 391).

Sofist, Theaitetos, Gorgias, Devlet, Phaidros, Kratylos ve diğer diyaloglarında olduğu gibi her felsefi sohbet “diyalektiğin” yazılı örnekleridir (Plato Edited By: C. Rowe: 2015: xii). Eflâton'un eserlerindeki Sokrates, Sofistlerin soru-cevap diyalektik yöntemini, kendi görüşlerini benimsetmekte kullanabileceğini düşünmektedir. Zira Sofistlerin diyalektik yöntemi kendi çıkar ve amaçları doğrultusunda kullandıkları ve safsata yaptıklarına kanaat getirir. (Platon (Eflâton) çev: M. C Anday 2017: 570) Dolayısıyla o da diyalektiği; karşılıklı konuşma, fikir doğurtma ve alay etme üçlemesiyle kendisine sistemli, planlı ve programlı bir yol ve yöntem çizmiştir.

“Eflâton'un bilimlerin tacı olarak nitelediği diyalektik ile İyi'yi Varlık'ı seyretme aşamasına varan insan, “bütünün ilkesine yükselmiş” olmaktadır. Böylece o bütün ile birlikte parçaları da görür. “Çeşitli bilimlerin hem birbirleriyle hem gerçek varlıkla olan ilişkilerini geniş bir görüşle kavrar. Böylece o evrensel ve gerçek bir söyleme sahip olmuş olur.” (M. A. Ağaoğulları 2013: 208)

Eflâton'un yazmış olduğu her diyalogun az ya da çok iyi tanımlanmış bir yapısı vardır ve bu da herhangi bir gerçek konuşmadan gerçek farklılıklarını göstermeye başlar. Eflâton'un diyaloglarında ana konuşmacılar kadar muhataplar da onun kontrolü altındadır. Sadece varış noktasını değil, oraya giden yolu da dikte eder. Sokrates'in Protagoras diyalogunda (Eflâton II, 1975: 328d- 329a) suçladığı gibi, “bir kitap gibi konuşmaktan” kaçınmak istiyor, bunun yerine okuyucularının konuşmayı ilerletirken diyalogdaki gerçek muhataplarla adım adım soru cevap yöntemi ile yürümelerine izin veriyor. Eflâton'un diyalog aslında; eğer bir şey varsa, okuyucu gerçek konuşmaların varsaydığı ve diyaloglardaki muhatapların evrensel ve zorunlu olarak yoksun olduğu yanıt verme özgürlüğüne sahip olduğu ölçüde, Eflâton ile okuyucusu arasındaki sanal “sohbet” gerçek şeye daha çok yaklaşmaktadır.

Sofist Diyaloğunun Eleştirel Düşünme Açısından Önemi

Eleştirel düşünce ve önemi üzerinde çalıştığımız Sofist diyalogunda Sokrates ve Elealı Yabancı arasında geçen diyalog bir sohbetten ziyade eleştirel **sorgulama** yöntemiyle sürdürüldüğünü görmekteyiz.

Eflâtun'un bu diyalogunda Yabancı'nın tartışmaya girmeden önce muhatabına ve onu dinleyenlere tartışmayı **eleştirel** veya **sorgulayıcı** bir şekilde yöneteceğinin sinyalini vermiş olduğunu görmekteyiz. Bu tavrı eleştirel düşünce açısından önemli görmekteyiz.

Theodoros: “Mutlu bir rastlantı bu Sokrates! Çünkü senin şimdi üstünde durduğun konular, buraya gelmeden önce, bizim ona sorduklarımıza çok benziyor. Şimdi sana nasıl yaptıysa, bize de öyle kaçamaklı cevaplar vermişti. Dedğine bakılırsa, bu konuda yeterince bilgi edinmiş, hem de hiçbirini unutmamış.” (Platon, 2017: 217c)

Bir diğer örneğimiz;

Yabancı: “Gelelim öteki bölüme. Öyle görünüyor ki bazıları inceden inceye araştırmaları sonunda şu kaniye varıyor. Bilgisizliğin her türü istenen bir şey değildir. Dahası, bilge olduğunu sanan kimse tümüyle egemen olduğunu sandığı bir alandaki bir şeyi öğretmekten kaçınır. Eğitimi kuşatan sanatın bölümü olarak uyarma sanatı, böyle bir mizaca karşı yalnızca çok az başarılı olur. (Platon, 2017: 230a)

Eflâtun'un diyaloglarının hemen hepsinde değişmeyen tek şey onun konuya olan **eleştirel yaklaşımı** olmuştur, ayrıca onun diyaloglarında izlemiş olduğu yol, yöntem ve tekniğin aynı olduğunu söyleyebiliriz.

Tartışmada Diyalektik Yönteme Gönderme Yaparak Muhatabı Etkileme

Sofistlerin diyalektiği herhangi bir konuda karşı tarafın delilini ya da tezini **sözde geçersiz** kılmak için kullanmış olduklarını görmekteyiz. Böylece onlara göre, cedel, karşı tarafı meşhûr olan görüşün karşısına veya şüpheyi yönlendirmek suretiyle, bir yanıltma ya da aldatma aracı anlamında kullanmış olduklarını görmekteyiz.

Sofistlerin bu anlayışının, bir cedel metodolojisi olmaktan daha çok **safsataya** benzemektedir. Dolayısıyla biz, sofistlerin dönemin cedel anlayışını, doğruya ve gerçeğe ulaştıran bir araç olmaktan ziyade, haklıyı haksızı, doğruyu yanlış; kısacası, bütün tezleri savunma aracı ya da açıkça bir spekülasyon ve manipülasyon yöntemi olarak kullandıklarını görmekteyiz.

Diyalogda Yabancıya gelindiğinde ise cedel, herhangi bir konuda doğruya ve gerçeğe ulaşmak, kavramları açıklığa kavuşturmak ve onların

kesin tanımını yapabilmek için, tez-antitez biçiminde yürütülen karşılıklı bir söyleşiyi ifade ettiğini görmekteyiz.

Yabancı: “Büsbütün öyle Theaitetos! Ama diyalektik araştırma yöntemi açısından, süngerle yıkanma, ilaç içme...” (Platon, 2017: 227a), Theaitetos: “Bu savla, diyalektik söz dövüşünde başarılı olacağımız apaçık ortada.” (Platon, 2017: 241d)

Tartışmada Sofist ve Bilge Diyalektikçiyi Tanıtma

Filozof burada açık bir şekilde filozof ile sofist ‘in ayrımı üzerinde durmaktadır. Zira diyalektik yöntemi hakikate ulaşmada bir araç olarak gören ve kullanan Eflâton’un bu yöntemi kendi amaç ve menfaatleri doğrultusunda kullanan sofistleri eleştirdiğine şahit olmaktadır.

Yabancı: “Bakıyorum ve bana iki türlü insan görünüyor. Bana kalırsa, birincisi, açıkça yetenekli ve büyük kalabalıkların önünde uzun konuşmalarıyla iki yüzlü biri olarak karşımıza çıkıyor. Diğeri ise dost çevrelerinde ve kısa konuşmalarıyla birlikte konuştuğu kişiyi zor durumda kendi kendisiyle çelişmeye iten biri olarak görülüyor.” (Platon, 2017: 268a)

Diyalogda Muhatabı Konu Hakkında Konuşturmak için Ona Soru Sorma ve Onun İlgisini Çekme

Filozofumuz üzerinde çalıştığımız diyalogda Theodoros ve Theaitetos isimli gençleri konu hakkında konuşturmak için tartışmayı muhatabına soru sorarak ilerletmeyi sağlamakla beraber muhatabıyla karşılıklı iletişimde bulunarak beyin fırtınası yapmayı amaçlamaktadır.

Theodoros: “Seni böyle kaygılandıran başlıca şey nedir? Belli ki düşündüğün bir şey var. Buna seni iten ne tür bir zorluktur?” (Platon, 2017: 217a), Theaitetos: “Bu sanat hangisi ola?” (Platon, 2017: 221d)

Tartışmada Muhataba Tartışmanın Yöntemini Sorma

Eflâton muhataplarıyla tartışmaya başlamadan önce fikir yürüteceği konunun yanı sıra muhataplarını karşısına alıp yürüteceği tartışmanın yöntemini sormaktan geri durmaz. Biz onun bu tavrının **sistematik** bir çalışma sistemine sahip olmasından kaynaklandığını düşünmekteyiz.

Sokrates: “Ey yabancı! Bu senden ilk dileğimiz. Hemen bizi geri çevirmeden, şunu söyle: Birilerini aydınlatmak istediğinde bir konuda,

ne tür bir konuşma yolunu tutarsın? Açıklamalarını genellikle, hiç ara vermeksizin uzun uzadıya bir konuşmayla mı, yoksa sorgulama yöntemiyle mi yaparsın?” (Platon, 2017: 217c)

Tartışmada Yanlış Yönteme İşaret Etme

Yukarıda da belirttiğimiz gibi filozofumuz bilimsel tartışma yönteminde her zaman sistemli bir şekilde akıl yürütmüş ve ilerleme sağlamıştır. Hemen her diyalogunda kavram/lar üzerinde yola çıkarak belli bir sonuca varmaya çalışan Eflâtun’un, üzerinde çalıştığımız diyalogda sınıflandırma ve ayırım yapma üzerinden önemle durduğunu görmekteyiz. Onun, bu yöntemin taklidine gönderme yaparak sofistleri eleştirme yoluna gittiğine şahit olmaktayız. Ona göre evrende her şeyin belli bir yeri ve sınıfı vardır. Yapılan sınıflandırmalar rast gele değil doğru bir akıl yürütme sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Yabancı: “Her şeyi her şeyden ayırma denemesi, yalnızca yersiz değil aynı zamanda hiç eğitilmemiş ve felsefe dışı bir kafanın belirtisidir.” (Platon, 2017: 259e)

Yanlışın Doğasına Dikkat Çekme

Eflâtun’un eleştirel düşünce ve önemi açısından ele aldığımız bu diyalogunun ağırlıkla ‘dil’de yoğunlaştığını görmekteyiz. Zira bu diyalogda filozofumuz dil ile varlığı eş değer kılmaktadır. Dolayısıyla “yanlış ve yanlışın doğasına” işaret ederek söz/dil = varlık ilişkisine dayalı olarak yanlış gösterme yoluna gitmektedir.

Yabancı: “Aynı şekilde, yanlış bir sav (söz)’dan da öyle bir şey anlaşılmalıdır ki bu var olanı var olmayan olarak ve var olmayanı var olan olarak deyimlesin, öyle değil mi?” (Platon, 2017: 240e), Yabancı: “...bağıntı varsa, yanlış sanı ve yanlış söz de vardır.” (Platon, 2017: 260c), Yabancı: “Ama yanlış varsa aldanma da vardır. Yabancı: “Aldanma varsa, zorunlu olarak gölgeler, kopyalar, görüntülerle dolu her şey vardır.” (Platon, 2017: 260c), Yabancı: “Buna karşılık yanlış olan, gerçek-olan (varolan)’dan ayrı bir şeyi söyler.” (Platon, 2017: 263b).

Buradan yanlışın tek başına sözcükte değil, bağlantıda yani en az iki kavramı ilişkiye sokarken çıktığını anlıyoruz ki “...bağıntı varsa, yanlış sanı ve yanlış söz de vardır.” cümlesi tek başına bir deneme yazısına veya tez çalışmasına konu olacak niteliktedir.

Tartışmada Yöntem Belirleme

Eflâton'un 's sofist nedir?' sorusuna muhatabıyla girdiği araştırmanın sistemli bir şekilde ilerlediğini görmekteyiz. Diyalogda, Yabancı kimliğiyle karşımıza çıkan bilgenin araştırmanın yol ve yöntemini belirlediğini görmekteyiz.

Yabancı: "Bir görüntü resmi olduğu halde hiçbir kopyayı yapamayan sanat için 'görüntü yapan sanat' en doğru ad olmaz mıydı?", Theaitetos: "Elbette olurdu.", Yabancı: "O halde, bana kalırsa resim yapan sanatın iki tarzı var: Kopya eden ve görüntü yapan.", Theaitetos: "Doğru.", Yabancı: "Daha önce ikircikli olduğum konuya, yani sofistin bu iki tarzdan hangisine ait olduğuna gelince, daima açık bir bilgi edinemiyorum. Doğrusu o, bilinmesi güç harika bir adamdır. İşte bu kez de kendine saklanacak bir yer buldu. Onu izlemek neredeyse olanaksızdır." (Platon, 2017: 236c-d)

Eflâton'un pek çok diyaloğunda onun muhatabına anlatmaya çalıştığı konuyu somut hale getirerek daha anlaşılır kıldığını şahit olmaktayız. Onun tartışmaları pek çok diyalogda olduğu gibi üzerinde çalıştığımız eserde de bir **plan** ve bir **düzen** üzere yol almaktadır.

Yabancı: "O halde, dilersen herhangi önemsiz küçük bir şeyi alıp bunu asıl büyük konumuz için bir örnek olmak üzere kullanma yoluna gidelim." (Platon, 2017: 218e)

Tartışmada Muhatabın Seviyeli Olmasının Sağladığı Avantaja Vurgu Yapma

Diyalektik ilmi, İslâm mantıkçılarına göre belli kural ve kaidelere uyularak yapılan bir akıl yürütme şeklidir. Fârâbî'nin belirttiği gibi, cedelin sağlıklı bir şekilde yürütmesi için tarafların, konulara hâkim olmasında ve bu sanatı kullanmada birbirlerine eşit ya da denk olması gerekmektedir. Zira taraflardan birinin sanatta iyi diğerinin pasif olması durumunda tartışma zayıf ve kötü sonuçlanır (İ. Emiroğlu, 2016: 198)

Söz konusu diyalogda da görüldüğü üzere Yabancı'nın, Sokrates'ten konuşmayı/tartışmayı yapacağı kişinin kendisinden açık ara zayıf ve pasif bir kişi istemesi Diyalektik yöntem kurallarına aykırı bir durumdur. Tartışmanın sağlam ve daha verimli olabilmesi için tarafların birbirine denk olması gerekmektedir. Diyaloğumuzda tartışmanın sağlam ve verimli olmasından ziyade muhatabın yönetilebilmesi kolay ve iletişime açık bir

kimse tercih edilmektedir. Dolayısıyla biz burada daha önceden sonucu kazanılmaya hazır bir tartışma görmekte zorlanmayız.

Yabancı: “İnsanın karşısında, alıngan olmayan hem de rahat yönetilebilen biri bulunursa Sokrates, karşılıklı konuşma yolu daha kolaydır. Ama yoksa böyle biri, o zaman en iyisi tek başına aralıksız konuşmadır.” (Platon, 2017: 218c)

Tartışmada Muhataba Konuyu Örneklerle Anlatma Yolu Seçme

Filozofumuz eserlerinde muhataplarıyla tartışırken sistemli bir şekilde yol almasının yanı sıra muhatabının ve onu dinleyen kitlenin konuya hâkim olmasını sağlamak için örneklerle yol alarak tartışmayı yönetme yolunu seçmiştir. Onun seçtiği bu teknik konunun daha açık ve anlaşılır olmasını sağlamaktadır.

Yabancı: “Diyelim ki, oltayla balık tutan biri olsun.” (Platon, 2017: 218e), Yabancı: “O halde, sorunu, ona uygun bir örnekle daha açık bir biçimde ortaya koyalım.” (Platon, 2017: 233d)

Tartışmada Konuyu Muhataba Özetleme/Hülasa Etme

Eflâtun’un diyaloglarında konular, kavramlar veya problemler genellikle karşılıklı konuşma/tartışma şeklinde sürdürülür. Sofist diyalogunda görüleceği üzere sofistin kim olduğu üzerine uzun bir konuşma yapılır. Bu diyalogda gözümüze çarpan en önemli hususlardan biri de filozofun konuyu daha anlaşılır kılmak için tartışırken yer yer tanıma ve tasnife başvurmasıdır. O, bunları yaparken muhatabına geri dönüşlerde bulunarak tartışılan konuyu hatırlatır ve konuyu özetler.

Yabancı: “Çok doğru. Şimdi söylediklerimizi özetleyelim:” (Platon, 2017: 224d), Yabancı: Şimdi ortaya çıkan açıklamadan dolayı...” (Platon, 2017: 231b)

Tartışmada Muhatabı Onaylama

Eflâtun’un, Sokrates’in ağzıyla, tartışmada muhatabı yer yer onaylama veya onaylıyormuş ve haklı görüyormuş gibi davranması diyaloglarının hemen hepsinde görülen en yaygın aynı zamanda en etkili bir taktiğidir. O, hemen her diyalogunda, ne kadar hararetli bir tartışma olursa olsun ya da muhatabı kendisini küçük görse veya ukalaca bir tavır sergileme eğiliminde olsa bile o yine de hakikati arama yolundan şaşmayıp doğrunun yanında olup hasmını onaylamaktan geri durmaz.

Onun bu **adil** tavrı sağlam bir karakter yapısına sahip olmasının yanında hasmını önemseyen ve onun psikolojik olarak rahat davranmasına imkân açan bir davranış olduğunu düşünmekteyiz.

Theaitetos: “Kesinlikle. Çünkü apaçık düşünce, başka türlüsüne izin vermez.” (Platon, 2017: 224e)

Tartışmada Haklı Çıkmaya, Muhatabı Galebe Çalmaya Çalışma

İslâm mantıkçılarına göre cedelde hakikate ulaşmak için muhatabına çeşitli taktik ve yöntemlerle yaklaşan Sâil, cevap veren kişinin (mucip) öne sürdüğü zayıf, bozuk öncülleri menetmek için onu bulduğu her açıktan sıkıştırıp galebe çalmak için fırsat kollayacaktır (2016: 192) Bu tutumun sofistte de sergilendiğini görmekteyiz.

Yabancı: “...Ruh hakkındaki kanıları da ayırır: Ruhun kendisine sunulan bilgi hazinelerinden yararlanması için öncelikle yapılması gereken şudur: Karşı- koyan, karşısındakinin bildiğini sandığı şeyleri çürüterek onun kendi kendisinden utanmasını sağlamak; böylece öğrenmeye engel olan boş kuruntuları ondan uzaklaştırıp onu arındırmalı ve o, gerçekte bildiği şeyleri bildiğine inanmalı.”, Theaitetos: “Gerçekten de bu, en iyi ve en akıllı ruh durumudur.”, Yabancı: “Bütün bu nedenlerden ötürü Theaitetos, tüm arınma işlerinde en önemli ve en başta yapılması gereken şeyin çürütme olduğunu kabul etmek zorundayız. Bu denemeden geçmeyen insan, büyük bir kral da olsa en büyük kusurlardan arınamaz be bu nedenle eğitimsiz, kaba biri olur. Gerçekten mutlu olmak isteyen insanın kendini göstereceği en saf ve en güzel şeyleri savsaklamakla o, çirkinliğe bulaşır.”, Theaitetos: “Dosdoğru.” (Platon, 2017: 230d- e)

Tartışmada Konuyu veya Problemi Araştırarak Hakikat Yolunda İlerleme

Eflâton, diyalogda muhatabına kendi haklılığını benimsetmek için belli yöntemler kullanmaktadır. O, eleştiri yapacağı düşünür ya da düşünürlerin görüşlerini irdeleyerek, hakikat yolunda ilerleyerek yol almak gayretindedir.

Yabancı: “En iyisi, herhangi bir biçimde olanaklı olsaydı eğer gerçek ve doğruluk konusunda onları daha iyi yapmamız gerekirdi. Bu olmazsa onları konuşmamızda iyileşmiş olarak gösterelim. Böylece biz, onların şimdi olduğundan daha gerçeğe ve kurala uygun yanıtlar vermek niyetinde olduklarını kabul edelim. Çünkü daha iyilerin bir onaylaması elbette daha

kötülerin onayından çok daha değerlidir. Ama burada bizim için doğrudan doğruya insanların kendileri bir önem taşımaz; biz yalnızca gerçeği araştırıyoruz.” (Platon, 2017: 246d)

Tartışmada Muhataba Cevap Verirken Sistematik İlerleme

Eleştirel düşünce açık ve anlaşılır olmak için zihinde olan düşüncenin belli adımlarla sistematik bir şekilde ilerletilmesi gerekmektedir. Eflâtun konuları parçalara ayırıp tek tek açıklamanın daha yararlı olduğunu düşünmektedir. Böylece konuya hem daha hâkim olmakta hem de konunun anlaşılır olduğunu düşünmektedir.

Theaitetos: “Ben bu konuda onlar adına yanıt verecek durumda değilim.”, Yabancı: “Niçin yanıtını madde madde vermeye girişmiyorsun? Böyle her adımda ortaya çıkan sonuçları (muhatap) gözden geçirsin.” (Platon, 2017: 251e)

Tartışmada Kavram ile Doğru Tanıma Varma Çabası

Eserde Yabancı isimli karakterin Theaitetos’a, sofist ‘in doğasını ve onun kim olduğunu bulmak için diyalog boyunca sorular sorup ilerlediğini ve sofistler hakkında tanım yapıp tartışma yürüttüğünü görmekteyiz. Sofistin doğasını araştırmak için çıktıkları yolda **kavram** üzerinde yol almaya çalışırlar.

Yabancı: “...yalnızca adlar üzerinde anlaşmak yerine kavramları belirleyerek şeyin kendisi üzerine tam bir anlaşmaya varmak kuşkusuz her zaman daha iyidir. (Platon, 2017: 218c)”, Yabancı: “...Diyelim ki bu oltayla balık tutan biri olsun.” (Platon, 2017: 218e), Yabancı: “Kavramları (türleri) doğru bir biçimde ayırmayı; ne bir ve aynı kavrama (türe) ayrı anlamları ne de ayrı kavramlara (türlere) aynı anlamı vermemeyi, diyalektik biliminin ödevi olarak açıklamayacak mıyız?” (Platon, 2017: 253d), Yabancı: “İmdi anlaşılmış olduğu gibi değil mi kimi kavramlar (türler) birbirleriyle ortaklığa girmeye hazırdır, kimileri değildir ve kimileri dar kimileri geniş kapsamlıdır...” (Platon, 2017: 254c), Theaitetos: Oysa, kavramların (türlerin) bazen birbirleriyle karışmaya elverişli, bazen elverişsiz olduğunu kabul edersek çok doğru olur.” (Platon, 2017: 256b)

Eflâtun, sofistlerin ne olduğunu anlamak için sorduğu soruların getirdiği noktada muhatap ile tartışırken kavram üzerinden ilerlerken diyalog boyunca sofist hakkın da beş ayrı tanım elde eder. Diyalogda bolca

yapılan tanımlardan bazı örnekler sunuyoruz ki tanım yapmak, tanıma itiraz etmek, tanıma tashih etmek eleştirel düşüncede oldukça önemlidir.

Yabancı: "...bu hukuk tartışması olur. Yabancı: Buna karşın, kısa soru ve yanıtlarla tek tek kişiler arasında olan söz dövüşü sanatına, çelişme sanatı dememiz gerekmiyor mu?" (Platon, 2017: 225b), Yabancı: "Türünün diğer genel kavramları üzerine yapılan tartışmalarla da ilgili ve sanatsal yönü olan türe gelince bunu Eristik (tartışma sanatı) diye adlandırmamız gerekmez mi?" (Platon, 2017: 225c), Yabancı: "Çirkinlik de tüm yanlış biçimlenmiş şeylerde ortaya çıkan ölçsüzlükten başka bir şey midir?" (Platon, 2017: 228a), Yabancı: "O halde, bilgisizlik doğruluğu ele geçirmeye çabalayan ruhun yolunu şaşırtmasından başka bir şey değildir; ruhun doğru bilgidene sapması bundandır." (Platon, 2017: 228d), Yabancı: "Hangileriyle eylemleri deyimliyorsa, onları fiil diye adlandırıyoruz." (Platon, 2017: 262a)

Tartışmada Muhataba Safsatasını Anlatıp Onu İkna Etme

Eflâton eserinde, sofist 'in kim ve ne olduğu üzerinde tartışmaktadır. Theaitetos ile diyalog başından beri doğru ve tam tanıma varmaya çalışan filozof/yabancı akıl yürüterek pek çok tanıma ulaşmıştır. Aşağıda paylaştığımız diyalog (Platon, 2017: 268e) bendinde tartışma Theaitetos ile Yabancı'nın diyalog sonunda sofist hakkında vardıkları sonucu görmekteyiz. Burada sofist 'in konuşma veya tartışma sırasında karşısındaki muhatabı ikilikte bıraktığından onun dalkavuk/hokkabaz olduğu kanaatine varılmıştır. Yabancı'nın muhatabı olan Theaitetos da bu konuda hemfikir olmuş ve onu desteklemiştir. Eleştirel düşüncede kişilerin yanlış yaptıklarını göstermek ciddi bir farkındalığı ve birikimi gerektirir.

Yabancı: "İmdi, konuşmada hokkabazlık yaparak çelişmeye götürücü sanat, sözde bilgelik altında iki yüzlü olan ve de başa doğru gidildikçe, öykünme sanatı içine giren sanat bölümüdür. Öykünme sanatı, görüntü oluşturan etkinliğin bölümü olarak resim yapan etkinlikten; genellikle meydana getirme sanatının tanrısal olmayan, insansal bölümünden ayrılmış etkinlik olarak kendini ortaya koyar. Halis sofistin bu soy ve kandan türemiş olduğunu söyleyen, her bakımdan, tam gerçeği söylemiş olur." Theaitetos: "Hiç kuşkusuz evet." (Platon, 2017: 268e)

Tartışmada Muhatabının Görüşlerini Çürütme Yoluna Gitme

Filozof muhatabıyla tartışırken hakikate varma çabası göstermektedir, dolayısıyla muhatabını ikna etmeye çalışmak için uygun görmediği görüşleri çürütme yoluna gitmektedir.

Sokrates: “Bizim gibi değersiz insanların sözlerini sınamak hem de çürütmek için burada bulunuyor.” (Platon, 2017: 216b), Yabancı: “Karşı-koyan, karşısındakinin bildiğini sandığı şeyleri çürüterek onun kendi kendisinden utanmasını sağlamak...” (Platon, 2017: 230d), Yabancı: “... bunun hiç önemi yok, -eğer bireşime hiçbir varlık katılmamışsa onların söylediği her şey sıfırdır, geçersizdir.” (Platon, 2017: 252b)

Diyalogda, Yabancı ile tartışma yürüten Theaitetos bir noktada kesişirler. Orada filozof/Yabancı muhatabıyla geldikleri noktada ona şu ana kadar vardıkları sonucu tek bir sözcükle çürütüp başladıkları noktaya döndüklerini belirtmektedir.

Yabancı: “Bütün bu nedenlerden dolayı Theaitetos, tüm arınma işlerinde en önemli ve en başta yapılması gereken şeyin çürütme olduğunu kabul etmek zorundayız.” (Platon, 2017: 230e)

Muhatabını Konuşturmak için Ona Karşılaştırmalı Soru Yönelme

Eflâtun tartışırken karşısına aldığı Theaitetos’ un konu ile ilgili daha iyi akıl yürütmesini, farklı bakış açısından bakmasını sağlamak için ona karşılaştırmalı sorular sorarak onun düşünmesini sağlamaktadır. Biz bu yöntemin eleştirel düşüncede fikirleri açma, değerlendirme ve eleştirmede bulunmak için önemli bir yöntem ve taktik olduğunu düşünmekteyiz.

Yabancı: “...ey Theaitetos, sanatla ilgisi olmayan biri olarak mı yoksa her zaman ve her yerde gerçek sofistler yanı gerçeği elinde tutan kişiler olarak mı göreceğiz?” (Platon, 2017: 221d)

Eleştiride Taktikler

Kavramları Tartışma ve Vuzuha Kavuşturmaya Çalışma

Kavramlar, Eflâtun’un tüm eserlerinde önemli bir yer edinmiştir. Onun eleştirel düşünce ve önemi açısından ele alıp çalıştığımız Sofist diyalogunda “sofist”i, Küçük Hippias’ta “yalan”ı, Minos’ta “Yasa” yı, Theages’te, “Bilgelik”i, Kharmides’te “Fazilet”i, Kriton ‘da “Ödev”i, Gorgias’ta “Retorik” kavramlarını muhataplarıyla beraber beyin fırtınası yaparak kolaydan zora doğru giderek incelediğini- eleştirdiğini ve değerlendirdiğini görmektedir.

Yabancı: “...yalnızca adlar üzerinde anlaşmak yerine kavramları belirleyerek şeyin kendisi üzerine tam bir anlaşmaya varmak kuşkusuz her

zaman daha iyidir.” (Platon, 2017: 218c), Theaitetos: “Oysa, kavramların (türlerin) bazen birbirleriyle karışmaya elverişli, bazen elverişsiz olduğunu kabul edersek çok doğru olur.” (Platon, 2017: 256b)

Filozofun tek teke ele aldığı ve çeşitli örnekler vererek ve karşılaştırmalar yaparak anlatmaya ve açıklık getirmeye çalıştığı kavramların onun felsefedeki dehasını ve düşünce alanındaki katkısını ortaya koymaktadır.

Yabancı: “Öyleyse devam. Kavramlar (cinsler, türler) da kendi ortaklıkları bakımından aynı biçimde birbirleriyle bağıntılı olduğundan burada da kesinlikle belirli bir bilime gerek vardır. Bu nedenle hangi kavramların (türlerin) birbirleriyle uyuştukları, hangilerinin birbirlerini dışladıkları sorusu üzerine doğru bilgi vermek istediğinden, bu bilime dayanılarak yargılar, olası kavram (tür) bağıntıları bakımından inceden inceye araştırılır, değil mi? Belirli temel kavramların (türlerin) tüm kavram alanını kuşatıp kuşatmadığı, yani hepsiyle bağıntıya girmeye yetili olup olmadığı biçimindeki soru için de aynı şeyi yapmak gerekmez mi? Öte yandan dışlamalara (ayrılmalara) gelince, acaba burada ayrılmalara neden olan başka tümel kavramlar (cinsler, türler) mı vardır?” (Platon, 2017: 253b)

Yabancı: “Kavramları (türleri) doğru bir biçimde ayırmayı; ne bir ve aynı kavrama (türe) ayrı anlamları ne de ayrı kavramlara (türlere) aynı anlamı vermemeyi, diyalektik biliminin ödevi olarak açıklamayacak mıyız?” (Platon, 2017: 253d), Yabancı: “İmdi anlaşılmış olduğu gibi değil mi kimi kavramlar (türler) birbirleriyle ortaklığa girmeye hazırdır, kimileri değildir ve kimileri dar kimileri geniş kapsamlıdır...” (Platon, 2017: 254c)

Adlandırma ve Belirsizliği Ortadan Kaldırma

Dil, duygu ve düşüncelerimizi ileten araç olmanın yanında çok anlamlılığı ve belirsiz sözcükleri içermesi bakımından da tuzaktır. Aşağıda alıntıladığımız diyalogda Eflâton'un dilde olan çok anlamlılığa göndermede bulunduğunu düşünmekteyiz. Zira o Sofist diyaloğunun 224'e paragrafında olduğu gibi açık seçik konuşmaya önem vermektedir.

Yerine göre avantaj gibi görülen çokanlamlılık Eflâton'a göre tartışma sırasında başvurulduğunda kavramı anlamada ve anlamlandırmada bir engel teşkil edebilmektedir. Haliyle o, sofistlerin çokanlamlılığı kullanarak tartışmalarda muhatabını galebe çalmalarını doğru bulmayıp onlara hokkabaz, şarlatan ve kopyacı demekten geri durmamaktadır.

Yabancı: “Bunun için burada bizler, şimdi seni acı deneyimlerden kurtarmak gerçek şeylerin yanına götürmeyi denemek istiyoruz. İmdi sen bana bu şeyler üzerine sofistle ilgili bilgi ver bakalım: onun gerçeğin bir kopyacısı olarak soytarılar sınıfına ait olduğu henüz bütünüyle anlaşılmadı mı? Ya da onun çelişme yoluyla karşı koyulabilir görüldüğü bütün bu şeyler bakımından gerçek bir bilgiye sahip olup olmadığını henüz bilmiyoruz?”

Theaitetos: “Ne denli güzel olurdu, ey yabancı! Ama hayır, yukarıda söylenene göre iyice anlaşılmıştır ki o uğraşları şaka yapma olan sayısız insanlardan sadece biridir.”, Yabancı: “O halde onu bir hokkabaz, bir şarlatan ve bir kopyacı olarak görmek gerekir.”, Theaitetos: “Kuşkusuz.” (Platon, 2017: 235a)

Soru Sorarak İlerleme

Eflâton’un hemen her diyalogunda olduğu gibi Sofist adlı diyalogunda da soru sorarak kavram ve konu açıklama yolunu seçtiğine şahit olmaktadır. Filozofun, muhataba soru- cevap şeklinde tartışma yürütme biçimi onun hakikate varma yolunda seçtiği başlıca yöntemlerinden birisidir.

Onun seçtiği bu usul, eleştirel düşüncede önemli bir rol oynamaktadır, zira bir konuyu anlamada, anlamlandırmada veya açmada hatta konunun ayrıntılarını görmede, yer yer kapalı olan kavramları açmada, tutarsızlıkları (sorarak- sorgulayarak) bulma açısından eleştirel düşüncenin can damarını oluşturmaktadır.

Yabancı: “Peki öyleyse. Şimdi biz, sofistin gerçekte ne olduğunu bu örneğe göre kavramayı deneyelim mi?” (Platon, 2017: 221c),

Theaitetos: “Yanılmıyorsam yabancı, sorunun dışında kalan tüm diğer öğretime el sanatları öğretimi denir. Ama burada sorulan öğretime ise bu adın köklerinin asıl kaynağı olarak, bizim burada eğitim deriz.”, Yabancı: “Evet Theaitetos, hemen hemen bütün Helen ülkesinde öyle. Ama biz yine de araştırmamızı sürdürmeliyiz. Şimdi biz, bölünemeyen bir bütünle mi karşı karşıya geldik, yoksa o adlandırmaya değer bir bölümlemeye izin verir mi?” (Platon, 2017: 229d)

Yabancı: “Öyleyse, bu insanların öğrettiklerini öne sürdükleri çelişme sanatıyla ilgili olan konuya iyice bir bakalım, ama bu incelemede kalkış noktamız şu olmalı: Büyük ölçüde gizli olan Tanrısal şeyler öncelikle

nasıldılar? Bu kişiler, öğrencilerini bu alanda çalışma sanatı uzmanı yapmayı biliyorlar mı?" (Platon, 2017: 232c)

Yabancı: "Ama kendi özel toplantılarında, oluş ve varlık hakkında yaptıkları genel açıklamalarına gelince: Çok iyi biliniyor ki çeliştirmede yalnızca hazır cevap olmakla kalmıyorlar, aynı zamanda bu becerilerini başkalarına da öğretmeyi biliyorlar, değil mi?" (Platon, 2017: 232c)

Yabancı: "Gelelim öteki bölüme. Öyle görünüyor ki bazıları inceden inceye araştırmaları sonunda şu kanıya varıyor. Bilgisizliğin her türü istenen bir şey değildir. Dahası, bilge olduğunu sanan kimse tümüyle egemen olduğunu sandığı bir alandaki bir şeyi öğretmekten kaçınır. Eğitimi kuşatan sanatın bölümü olarak uyarma sanatı, böyle bir mizaca karşı yalnızca çok az başarılı olur. (Platon, 2017: 230a), Theaitetos: "Bu düşüncelerinde büsbütün haklılar." Yabancı: "Bundan dolayı onlar, böyle bir kuruntudan kurtulmak için başka bir yol tutarlar.", Theaitetos: "Hangi yolu.", Yabancı: "Düşünmeksizin konuştuğu halde bir şey üzerine doğru yargılar verdiğini sanan birine, o sarsıcı sorularını soruyorlar. Soruların bir şöyle, bir böyle görünmesinden dolayı, konuşma sanatı gücüyle hem uzlaştırp hem karşı karşıya getirdikleri, o kişinin düşüncelerindeki boşluğu görmek onlar için güç değildir. Böylelikle, aynı anda aynı nesnelerle ilgili olan ve aynı anlama gelse de ayrı nesnelerle aynı bağlantıyı kuran bu düşüncelerin birbiriyle çeliştiğini göstermeyi başarırlar." (Platon, 2017: 230b)

Soru sormak, açıklama ve bilgi, talep eder, kapalılığı kaldırmayı, açığı veya tutarsızlığı göstermeyi amaçlar.

Theodoros: "Seni böyle kaygılandıran başlıca şey nedir? Belli ki düşündüğün bir şey var. Buna seni iten ne tür bir zorluktur?" (Platon, 2017: 217a)

Tartışmayı faydalı bir şekilde başlatıp ilerletmek için muhabata soru sorarak başlama etkili bir **yöntem**dir. Üzerinde çalıştığımız eserde filozof pek çok yerde bu yöntemi kullanmıştır, fakat biz bir örnek vermeyi yeterli görmekteyiz.

Theaitetos: "Bu sanat hangisi ola?" (Platon, 2017: 221d)

Tartışmada muhabatı istenilen yöne yönlendirme ya da kurnazca bir hamlede bulunmak ve onu seçeneklerle yüz yüze bırakmak ya da karşılaştırma yapmaya sevk etmek önemli bir taktiktir ki eleştirel düşüncede bu taktiğin önemli olduğunu düşünüyoruz.

Yabancı: “Şimdi bu durumda adı geçeni, ey Theaitetos, sanatla ilgisi olmayan biri olarak mı yoksa her zaman ve her yerde gerçek sofistler, yani gerçeği elinde tutan kişiler olarak mı göreceğiz?” (Platon, 2017: 221d)

Benzetme ve Örneklendirme Yollu Anlatım

Eflâtun’un günümüze kadar gelen tüm eserlerinde benzetme yollu bir anlatım şekli seçtiğini görmekteyiz. Benzetme yollu anlatım onun tartışmayı yürütürken muhatabına hakikati göstermek için uyguladığı türlü teknik ve taktiklerden sadece biridir. Bu taktikler onun anlatım zenginliğinin göz kamaştıran örneklerinden biridir.

Yabancı: “Olta balıkçısıyla sofist.” (Platon, 2017: 221d), Yabancı: “...Çünkü bu arınmayı kendilerinde gerçekleştirenler, bu konuda tıpkı hekimlerin bedensel kürlerde yaptıklarının aynını başardıklarını düşünürler.” (Platon, 2017: 230c)

Yabancı: “O halde, sorunu ona uygun bir örnekle daha açık bir biçimde ortaya koyalım.” (Platon, 2017: 233d), Yabancı: “Şunları örneğin; süzmek, kalburlamak, savurmak, ayırmak.” (Platon, 2017: 226b)

Otorite Kişilere Başvurma

Otorite olmuş saygın, bilge kişilere başvurma, Eflâtun’un tartışma sırasında muhatabını ikna etmek amacıyla kullandığı teknik ve taktiklerden biridir. O tartışmada atasözleri ya da büyük ve ünlü gördüğü kimselerin sözlerine başvurup örnekler vererek muhatabını ikna etmeyi ya da muhatabının görüşlerini çürütmeyi başarmıştır.

Yabancı: “Öyle görünüyor ki bu denli ünlü ve değerli eski adamlarla böylesine önemli sorular üzerinde tartışmak için biraz da olsa yer vardır.” (Platon, 2017: 243a)

Araştırarak İlerleme

Eleştirel düşünce ve önemi açısından ele aldığımız Sofist diyalogunun başından sonuna kadar **sistemli bir araştırma ve inceleme** yapıldığını, konu ve kavramların araştırılarak incelendiğini görmekteyiz.

Yabancı: “Öyleyse, bu insanların öğrettiklerini öne sürdükleri çelişme sanatıyla ilgili olan konuya iyice bir bakalım, ama bu incelemede kalkış noktamız şu olmalı: Büyük ölçüde gizli olan Tanrısal şeyler öncelikle

nasıldır? Bu kişiler, öğrencilerini bu alanda çalışma sanatı uzmanı yapmayı biliyorlar mı?" (Platon, 2017: 232c)

Yabancı: "Ama burada bizim için doğrudan doğruya insanların kendileri bir önem taşımaz; biz yalnızca gerçeği araştırıyoruz." (Platon, 2017: 246d)

Basitten Zora Doğru Tartışmayı İlerletme

Eflâton'un diyalogları basit bir biçimde karşılıklı konuşmaktan ibaret edebi bir sanat eseri değildir. Bu kitaplar binlerce yıl öncesinden hem bilgi hem düşünce hem de felsefe yapma tekniği açısından örnek metinler olmuştur.

Eflâton'un kendine özgü tartışma yönteminde öncelikle bir kavram belirlenir ve bu kavram muhatabı ile **araştırılır, irdelenir, eleştirilir** ve belli bir noktaya getirilir. O, tartışacağı kavramı belirledikten sonra örnekler vererek onu somut hale getirip güçlükten kolaylığa doğru ilerleterek muhatabını aydınlatır yahut eleştirir.

Yabancı: "O halde, dilersen herhangi önemsiz küçük bir şeyi alıp, bunu asıl büyük konumuz için bir örnek olmak üzere kullanma yoluna gidelim." (Platon, 2017: 218d)

Önyargıyı Kırma

Bilindiği gibi önyargılar, gerçekle aramızda büyük engel oluşturur. Tartışma sırasında zor da olsa muhatabının önyargılarını kırma cihetine gidilmelidir. Bu yapılmadan eleştirel düşüncenin yol alamayacağı malumdur.

Yabancı: "...Ruhun kendisine sunulan bilgi hazinelerinde yararlanması için öncelikle yapılması gereken şudur: Karşı koyan ve karşısındakinin bildiğini sandığı şeyleri çürüterek onun kendi kendisinden utanmasını sağlamak; böylece öğrenmeye engel olan boş- kuruntuları ondan uzaklaştırıp onu arındırmak ve o, gerçekte bildiği şeyleri bildiğine inanmalı". (Platon, 2017: 230d)

Eflâtun’un Muhatabını Red Gerekçeleri

Çelişkiye Dikkat Çekme

Çelişkileri fark etmek ve bunlara dikkat çekerek karşı koymak eleştirel düşüncede ve tartışmalarda haliyle Eflâtun’un diyaloglarında da en sık kullanılan bir yol olup etkisi tartışılmayacak kadar açıktır. Zira muhabata karşı savunmakta olduğumuz görüşümüzü sağlam yıkılmaz bir iradeyle tutarlı bir şekilde savunmak ve sonlandırmak isteriz. Tartışmada muhabata karşı savunmakta olduğumuz görüşümüzde çelişki belirlediği anda otomatik olarak o tartışmayı kaybeden taraf olmaktadır. İslâm mantıkçılarından Fârâbî, cedelin herhangi bir kimseyle konuşurken ya da bir fikri savunurken çelişkiye düşülmemesi ve tartışma sırasında tarafların birbirlerine karşı yenilmemesi hususunda önemli bir işlevinin olduğunu ifade etmektedir (İ Emiroğlu, 1999: 26)

Yabancı: “...düşüncelerin birbiriyle çeliştiğini göstermeyi başarırlar.” (Platon, 2017: 230b), Yabancı: “Öyle ki insan zorla kendini, kendi kendisiyle çelişkiye düşmüş görür.” (Platon, 2017: 241e), Yabancı: “Ya da öte yandan bir şey eğer hiçbir biçimde dingin değilse onun hareket etmesi gerekmez mi? Ama şimdi var olan bize bu ikisinin dışında kalan bir şey olarak görünüyor.” (Platon, 2017: 250d), Yabancı: “Dahası bu kişiler, kendi bilme yöntemleri açısından da en gülünç duruma düşerler. Çünkü onlar, herhangi bir şeyi bir başka şey olarak bir başka şeyin durumuna katılması aracılığıyla göstermeye katlanmak istemezler.” (Platon, 2017: 252b), Yabancı: “Ama, hareketin dingin durması ve dinginliğin hareket etmesi ise zorunlu nedenlerden tümüyle olanaksızdır.” (Platon, 2017: 252d)

Yanlış Dikkat Çekme ve Yanıltmacaları Yakalama

Yanlış (fallacy) ismi, çok genel kullanılan herhangi bir delili veya belirli bir maksada yönelik olarak sunulan bir tartışmayı belirtmektedir. Yahut aldatmaya, bazı hatalı kanaatlerin doğmasına sebep olan şeyi ifade etmektedir. (2016: 285) Filozofumuzun yanlış deyim ve yanlış sanının birer hakikatmış gibi öne sürülebileceği üzerinde dururken kopyaların da birer gerçekmiş gibi öne sürülebileceğinin doğal olduğunu savunur. Dolayısıyla o burada yanlış deyim, yanlış sanı veya kopyaların her zaman birer hakikatmış gibi gösterilebileceğini söylerken bunları yapanların her birini sofist olarak değerlendirmektedir.

Yabancı: “Fakat yanlış deyim ile yanlış sanının gerçekten var olduğu ortaya çıktıktan sonra, var olanın kopyalarının olduğuna ve bu durumun bir aldatma sanatını olanaklı kıldığına artık hiçbir şey karşı koymaz.” (Platon, 2017: 264d)

Yabancı: “Aynı şekilde, yanlış bir sav (söz)’dan da öyle bir şey anlaşılmalıdır ki bu var olanı var olmayan olarak ve var olmayanı var olan olarak deyimlesin, öyle değil mi?” (Platon, 2017: 240e), Yabancı: “...bağıntı varsa, yanlış sanı ve yanlış söz de vardır.” (Platon, 2017: 260c), Yabancı: “Ama yanlış varsa aldanma da vardır. Yabancı: “Aldanma varsa, zorunlu olarak gölgeler, kopyalar, görüntülerle dolu her şey vardır.” (Platon, 2017: 260c), Yabancı: “Buna karşılık yanlış olan, gerçek-olan (varolan)’dan ayrı bir şeyi söyler.” (Platon, 2017: 263b)

Eflâton, Sofist diyalogunun 225a dan 226. kısma kadar olan bölümde Yabancı ve Theaitetos ‘un konuşmalarında “tartışma sanatını” sınıflandırmaya gitmiştir. Onun buradaki asıl amacı faydalı ve faydasız ya da bir diğer ifade ile **zaman kaybettiren tartışma sanatı** ve **para kazandıran tartışma sanatı** diye iki tartışma türüne yer verdiğini görmekteyiz. Filozof için para kazandıran tartışma sanatı sofist ‘in mugalata yaparak para kazandığı tartışma sanatının kendisidir.

Yabancı: “Türünün diğer genel kavramları üzerine yapılan tartışmalarla da ilgili ve sanatsal yönü olan türe gelince bunu Eristik (tartışma sanatı) diye adlandırmamız gerekmez mi?” (Platon, 2017: 225c)

Sofistlerin kendilerine has özellikleri ve dil becerileri vardır. Onları Eflâton’un eserlerinde dalkavuk, avcı, insanları tuzağa çeken bir balık avcısı olarak görmekteyiz. Zira onların sanatı filozofumuza göre hayal sanatı satmak ve uydurma eser yazmaktan başka bir şey değildir. Filozofumuzun gözünde onları dolandırıcı olarak anlamaktayız.

Sofistlere realist bir gözle bakıldığında onların retorik ve dil üzerinde yoğun çalışmalar yapan ve çabalayan kişiler olduğuna da şahit olmaktayız. Dolayısıyla dili kendi işlerine gelecek ve kendilerine fayda sağlayacak şekilde her türlü kullanım yolunu bulmayı başarmışlardır.

Yabancı: “... yalnızca küçük bir gedik açsak bile...” (Platon, 2017: 241d), Theaitetos: “Doğrusu ey yabancı, başlangıçta sofistten söz ederken, onun yakalanması güç bir av türü olduğunu söylemekte tümüyle haklıydın.” (Platon, 2017: 261a)

O, birçok sofistlik hileye karşı başarılı bir şekilde karşı koymaktadır. Bunlar ayrı bir incelemenin konusu olmaktadır. Biz burada sadece ilinti (accidental /araz) yanlışına karşı nasıl uyarıcı olduğuyla ilgili bir örnek verip tebliğimizi sonlandırmak istiyoruz.

Filozof, ilinti yanlışına işaret ederek gelip geçici durumların üzerinde durmanın vakit kaybetmekten başka bir işe yaramayacağı üzerine dikkat çekmektedir.

Theaitetos: "...Sanırım, insan eğer yeterince uyanık olursa, önemsiz ayrıntılar üzerinde tartışma çıkmaz." (Platon, 2017: 231a)

Sonuç

Eflâton'un günümüze kadar gelen eserlerini onun sergilediği bir düşünce faaliyeti olarak tanımlayabiliriz. Söz konusu eserlerin felsefedeki yeri temelde ahlaki-pratik bir zemin oluşturmaktadır, ama diyalog temelli akıl yürütme eylemi ve karşılıklı konuşma/diyalektik sistemi felsefeye mantıksal-metodolojik ve daha genel anlamda epistemolojik araçlar kazandırmaktadır.

Eflâton'un tebliğimize konu olan Sofist diyalogu, sofistin kim olduğunu, karakterini, onun bilen ve onun bilgeden farkını anlayan, ona bilge kişi denmeyeceğini tartışarak görmemiz açısından önemli görülmektedir. Bir başka deyişle bilinmeyen şeye bir ad (sofist) verip onu irdeleyerek anlamaya ve tanıtmaya çalışmaktadır.

Filozofumuzun hemen her diyalogunda rastladığımız gibi bunda da sistemli bir kavram analizi yaparak tartışmayı yürüttüğünü görmekteyiz. O, burada, bilinmeyi bilmek için ona bir ad verip kavramın belirlenmesini, sınırlarının çizilmesini ve onu çepeçevre kuşatıp onun ne'liği üzerinde kavramsal bir çalışma yürüttüğüne şahit olmaktadır.

Eflâton'un yürüttüğü bu kavramsal çalışma herkesin **sofist** dediği fakat farklı farklı anlamlar çıkardığı 'şeyin' ya da 'kavramın' anlaşılması üzerinedir. Onun bu çalışma sürecinde izlediği yol ve yöntem en basit ve en kolaydan başlayarak daha sonra basitten karmaşığa, kolaydan zora doğru izlediği/gittiği bir düşünme biçimidir. Filozofun izlediği bu yolu hemen her diyalogunda görmek bizi şaşırtmamaktadır. Biz, onun kullandığı bu yöntemin muhatabının zihnini eleştirel düşünme biçimine hazırlayıp açtığını düşünmekteyiz.

Diyalogda ağır bir biçimde tartışılan ve anlamakta zorlandığımız konu Parmenides'e atıfla tartıştığı var olanın varlığı yok olanın yokluğu konusudur. Sofist diyalogunu bir bütün olarak ele aldığımızda aslında Eflâton'un hocası Parmenides ile bir hesaplaşmaya gittiğini görmekteyiz. Zira diyalog bir noktadan sonra sofistin kim ve ne olduğu üzerine olan tartışma bir yana bırakılır ve varlığın varlığı- varlığın yokluğu yönüne dikkat çekilerek tartışma farklı bir noktaya çevrilir. İlginç olan nokta ise Parmenides'in varlık ve yokluk tartışması uzun bir araştırma, eleştirme ve tartışmadan sonra yine sofist kavramıyla noktalınır.

Eflâton'un bu diyalogunda, Parmenides'in ünlü "varlığın varlığı" ve "yokluğun yokluğu" görüşünü öne atmasının uzun uzadıya tartışmasına, bu tartışmada Sofistin ne büyük bir dil cambazı olduğuna ve dalkavukluk yaptığına ve onu tabiri caizse yerin dibine sokmak için sağlam bir kanıt gösterme çabası içinde olduğuna şahit olmaktadır.

Eflâton'un ilk ve son dönem diyaloglarında değişmeyen tek şey onun konuya olan eleştirel yaklaşımı olmuştur. Ayrıca Eflâton'un özellikle ilk ve son dönem diyaloglarında izlemiş olduğu yol, yöntem ve tekniğin aynı olduğunu söyleyebiliriz ki bu da diyalektik yöntemdir. Eleştirel düşünce ve önemi üzerinde çalıştığımız Sofist diyalogunda Sokrates ve Yabancı arasında konuların hiç ara vermeksizin uzun uzadıya bir konuşma değil de sorgulama yöntemiyle sürdürüldüğünü görmekteyiz.

Sofist diyalogunun en başında taraflar arasında anlaşmalı bir konuşma geçmektedir. Biz burada Sokrates ve Yabancı'nın diyalektik sistemden ziyade bir monolog ile karşılaşacağımızı düşünmekten kendimizi alamayız. Zira yukarıda da belirttiğimiz gibi Yabancı, eserin en başında Sokrates'i manipüle ederek muhatabını kendisinin rahatlıkla yönetilebilen bir kişi olmasının daha iyi olabileceği ve verimli tartışmanın ortaya çıkabileceği üzerinde durmaktadır.

Eleştirel düşünce açısından incelediğimiz **Sofist diyalogu**, sofist' in neliği veya kimliği üzerinde araştırma, sorgulama ve eleştirme üzerinde yürümektedir. Diyalog boyunca, Theaitetos'a, sofist 'in kim olduğu ve ne iş ile uğraştığı üzerine sık sık sorular sormaktadır. Theaitetos 'un konu hakkında verdiği yanıtları yeterli bulmayan filozof onu yer yer açıklayıcı bilgiler almaya, sorularla onu sıkıştırarak konuya açıklama getirmeye zorlamaktadır.

Diyaloğa genel bir gözle baktığımızda Yabancı'nın/Eflâtun'un, diyalogun başından sonuna dek izlediği **diyalektik yöntemle** sofist üzerine sırasıyla üç ana tipte odaklaştığını görmekteyiz.

Bunlardan ilki sofistin ikincisi devlet adamının karakteri ve son olarak da filozofa temasıdır. Filozofumuz bu üçü üzerinde tartışmasını yürütüp karara varmaya çalışır ama filozof hakkında kesin kanaate varmamakta hatta hiçbir şey söylememektedir. Bir başka ifade ile incelediğimiz bu diyalogda sofist ve devlet adamının kim olduğu açıklanırken filozofun ne olduğu hakkında bir yorum yapılmamıştır.

Örnek olarak seçtiğimiz Sofist diyalogunun eleştirel düşünce açısından önemi; ilk etapta diyalogda izlenen taktikler açısından dikkatimizi çekmektedir. Bu taktikleri sadece Sofist diyalogunda görmek diğer diyaloglara haksızlık olur.

Bu taktiklerde önce kavram analizi yapıp diyalogdaki önemli kavramları tartışmaya açması, muhataba sorular yöneltilmesi, muhatabını yer yer onaylaması, muhatabın yanlışına dikkat çekmesi bir başka ifade ile muhatabının sofistlik hilesine dikkat çekmesi, yer yer benzetme yolu anlatımlara ve örneklerle yer vermesi, muhatabını sıkıştırması veya tartıştığı konuyu açması bu taktiklerden dikkatimizi çeken hususlardır.

Sofist diyalogunun amacı Eflâtun'un diğer diyaloglarında olduğu gibi hakikate ulaşma çabasıdır. O, diyalektiği Burhan seviyesinde görmektedir. Dolayısıyla onun diyalektik sisteminin hakikate ulaşmak için kullandığı yegâne araç olduğunu söyleyebiliriz. Eleştirel düşünce açısından incelediğimiz eserde Eflâtun, Sofist ve filozof/Sokrates arasında farkı aramaktadır. Her ikisi de kendi davalarında haklı çıkmak için diyalektik sistemi profesyonel düzeyde kullanmaktadır. Fakat yöntemin uygulandığı sonrası ortaya çıkan sonuç karşısında aldıkları tavırlar farklıdır.

Sokrates'in ölümü bile göze aldığı **hakikat** ve **hakikati isteme** inancı ile sofistlerin başarıya/kazanmaya giden her yolun mübah olduğu inancı sonucu değiştirmektedir. Dolayısıyla Sokrates, diyalektik yöntemi hakikate ulaşma çabası için kullanırken sofistin günü kurtarma çabası içinde olduğunu görmekteyiz. Bu durum bize her iki tarafın da sorun karşısında aldıkları tavrı göstermektedir.

Onun hemen hemen her diyalogunda şahit olduğumuz kavram tanımlamaları- açıklamaları ve beraberinde getirdiği tartışmalar

mantıksal bir bütünlükten azade değildir. Onun bu diyalogda hakikate ulaşmak için tartışma sırasında muhatabına karşı girişmiş olduğu itirazlar veya red hamleleri eleştirel düşünce açısından dikkatimizi çekmektedir. Onun yanlışın doğasına dikkat çekmesi, karşı koyduğu sofistiktik taktikler zikredilmeye değerdir. Metinde değindiğimiz yanlışlar ve muhataba itiraz yolları veya red gerekçeleri bize Aristoteles'in, Mantığı henüz sistemli bir hale getirmeden de filozofun uygulamada mantığı kullandığını gösterir niteliktedir.

Eflâton'un her diyalogunda açık bir şekilde ifade edilmese de diyaloglarının edebi güzelliğinin yanı sıra mantıksal bir bütünlükten de uzak olmadığı görülmektedir. Diyalogun sonunda kesin bir yargıya varmayıp, konuyu izleyicinin, dinleyenin veya okuyanın bilgelik kapısını açmayı teşvik ederek onun ucu açık yorumuna bırakması diyaloglarının genel tarzı olarak görülmektedir ki bunu eleştirel düşünce açısından oldukça önemli bulmaktayız.

Eflâton'un diyaloglarındaki usul ve yönteminin sadece Batıda değil, Doğuda da eleştirel düşünceye örnek ve malzeme olması açısından başta Farabi olmak üzere, İbni Sina, Gazali ve İbn Rüşd'ün diyalektik düşünme ve cedeli tartışmada önemli katkılarının olduğunu ve bunların da müstakil çalışmalarla açığa çıkartılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Kaynakça

1. Ağaoğluları, Mehmet Ali (2013), *Kent Devletinden İmparatorluğa*, İstanbul: İmge Kitabevi.
2. Arslan, Ahmet (2006), *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
3. Aristoteles (2010), *Metafizik*, Çev: A. Soysal, İstanbul: Sosyal Yayınları.
4. Brancacci, Aldo (2017), *Antik Yunan/Sofistler*, Editör: Umberto Eco, çev: Leyla Tonguç, İstanbul: Alfa Yayınları.
5. Doğan Özlem (2011), *Mantık*, İstanbul: Notos Kitap.
6. Emiroğlu, İbrahim (2006), *Mantık Yazıları*, ‘Cedelin İşleyişi ve Değeri’, Ankara: Elis Yayınları.
7. Emiroğlu, İbrahim ve Hülya Altunya (2018), *Örnekleriyle Mantık Sözlüğü*, İstanbul: Litera Yayıncılık.
8. Kenny, Anthony (2006), *A New History of Western Philosophy, Volume 1, Ancient Philosophy*, New York: Oxford University Press.
9. Platon (2021), *Sofist*; Metin Okuma, Çeviren ve Yorumlayan: Ömer Naci Soykan, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayın.
10. Platon (2017), *Diyaloglar/Gorgias*, Çev. Melih Cevdet Anday, İstanbul: Remzi Kitabevi.
11. Plato (2015), *Theaetetus and Sophist*, Edited By Christopher Rowe, Cambridge University Press.